

EUROOPAN YHTEISÖJEN KOMISSIO

Bryssel 6.12.2002
KOM(2002) 691 lopullinen

**KOMISSION KERTOMUS NEUVOSTOLLE, EUROOPAN PARLAMENTILLE JA
TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE**

elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen tekijyydestä yhteisössä

**KOMISSION KERTOMUS NEUVOSTOLLE, EUROOPAN PARLAMENTILLE JA
TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE**

elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen tekijyydestä yhteisössä

SISÄLLYSLUETTELO

I.	Kertomuksen perusta.....	4
II.	Elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen tekijäkäsitteen osittaisen yhdenmukaistamisen tausta yhteisössä	4
1.	Yleiskatsaus	4
2.	Tilanne ennen yhdenmukaistamista	5
III.	Elokuvateoksen ja audiovisuaalisen teoksen tekijänoikeuden ensimmäistä omistusta koskeva yhteisön säännöstö	6
1.	Direktiivi 92/100/ETY	6
2.	Direktiivi 93/83/ETY	7
3.	Direktiivi 93/98/ETY	7
4.	Päätelmä	7
IV.	Katsaus jäsenvaltioiden toteuttamaan täytäntöönpanoon.....	8
1.	Tekijän aseman sääntely jäsenvaltioissa	8
2.	Oikeuksien siirtymistä koskeva sääntely jäsenvaltioissa	9
V.	Yhdenmukaistamisen vaikutus	10
VI.	Yhteisön jatkotoimien tarve	11
1.	Toisistaan poikkeavat oikeuksien ensimmäistä omistusta koskevat säännöt sisämarkkinoilla	11
2.	Tekijänoikeutta koskevan kansallisen sopimusoikeuden pakottavien määräysten, joita ei ole yhdenmukaistettu, vaikutus elokuvien kansainväliseen hyödyntämiseen.....	11
3.	Henkistä omaisuutta koskeviin sopimuksiin sovellettujen ehtojen mahdollinen vaikutus sisämarkkinoihin.....	11
VII.	Päätelmä.....	12

TIIVISTELMÄ

Hyväksyttäessä yhteistä kantaa vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä tekijänoikeuden lähioikeuksista henkisen omaisuuden alalla annettuun direktiiviin 92/100/ETY (18. kesäkuuta 1992)¹ komissio antoi poliittisen sitoumuksen laatia kertomus elokuvateoksen ja audiovisuaalisen teoksen tekijäkäsitteestä yhteisössä. Tähän sitoumukseen vaikutti erityisesti direktiivin 2 artiklan 2 kohta, jossa yhdenmukaistetaan elokuvan tai audiovisuaalisen teoksen tekijäkäsité tunnustamalla elokuvan pääohjaaja sen tekijäksi tai yhdeksi sen tekijöistä. Kolme jäsenvaltiota, jotka eivät olleet myöntäneet elokuvaohjaajille tekijänoikeuksia, vastustivat periaatteessa mainittua säännöstä ja epäilivät sen aiheuttavan vaikeuksia elokuvien hyödyntämiselle alueellaan. Sitoumus oli osa kompromissiratkaisua, ja sen tarkoituksena oli lievittää jossain määrin näitä huolenaiheita.

Yhdenmukaistamisen tuloksena kaikki jäsenvaltiot pitävät nyttemmin elokuvan pääohjaajaa yhtenä sen tekijöistä. Yhteisön lainsäädäntö ei ole kuitenkaan johtanut elokuvateoksen ja audiovisuaalisen teoksen tekijäkäsitteen täydelliseen yhdenmukaistamiseen. Yksityiskohdissa on yhä eroja siltä osin, keitä elokuvan teossa mukana olleista henkilöistä on pidettävä pääohjaajan ohella tekijäkumppaneina.

Toisin kuin ennen direktiivin 92/100/ETY hyväksymistä pelättiin, ei ole näyttöä siitä, että tekijäkäsitteen osittainen yhdenmukaistaminen olisi aiheuttanut vaikeuksia teosten hyödyntämiselle tai niiden luvattoman käytön tehokkaalle torjumiselle. Teosten hyödyntämisen mahdolliset vaikeudet, jotka syntyvät siitä, että tekijöitä voi olla useampia kuin yksi, ratkaistaan käytännössä sopimusjärjestelyin. Sopimusjärjestelyin luodaan tarvittavat keinot teosten hyödyntämiselle. Esimerkkinä voidaan mainita sopimusmääräykset, joilla mahdollistetaan olemassa olevien teosten muuntaminen, sopimukset, joissa henkilöt sitoutuvat osallistumaan elokuvan tuottamiseen, lisenssisopimukset ja muut elokuvan tuottamista koskevat sopimukset.

Edellä mainittujen sopimusjärjestelyjen ohella jäsenvaltioilla on käytössään lain määräyksiä, jotka koskevat teoksiin ja niiden pohjateoksiin liittyvien oikeuksien siirtämistä tuottajalle ja joiden tarkoituksena on taata elokuvateosten ja audiovisuaalisten teosten tehokas hyödyntäminen. Tällaisia oikeuksien siirtymistä koskevia määräyksiä on säädetty ainakin tiettyjen hyödyntämisoikeuksien tai työsuhteen aikana valmistettujen teosten osalta. Määräykset vaihtelevat melkoisesti sekä sovellettujen menetelmien että suojattujen tekijöiden osalta. Erot eivät näytä aiheuttaneen suurempia käytännön vaikeuksia, sillä niitäkin tasoitetaan sopimusjärjestelyin.

Yhteenvetona voidaan todeta yleisesti, että elokuvateosten ja audiovisuaalisten teosten tekijäkäsitteen osittaisella yhdenmukaistamisella on ollut huomattava vaikutus sopimusjärjestelyihin, jotka on tehty elokuvateosten ja audiovisuaalisten teosten syntymiseen vaikuttaneiden henkilöiden ja tuottajien välillä. Näiden sopimusjärjestelyjen tarkastelua olisi jatkettava sopimusten oikean tasapainon varmistamiseksi ja sisämarkkinoiden toimivuuden turvaamiseksi.

¹ Direktiivi 92/100/ETY, 19.11.1992, EYVL L 346, 27.11.1992, s. 61.

I. KERTOMUKSEN PERUSTA

Hyväksyttäessä yhteistä kantaa vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä tekijänoikeuden lähioikeuksista henkisen omaisuuden alalla annettuun direktiiviin 92/100/ETY², neuvosto ja komissio antoivat neuvoston kokouksessa 18. kesäkuuta 1992 seuraavan julkilausuman:

Neuvosto ja komissio ovat sopineet, että komissio laatii ennen 1. heinäkuuta 1997 kertomuksen elokuvateoksen ja audiovisuaalisen teoksen tekijyydestä yhteisössä.

Tällä kertomuksella on tarkoitus täyttää edellä mainittu poliittinen sitoumus. Kertomus perustuu olennaisilta osiltaan ulkopuolisten konsulttien tekemään tutkimukseen ja komission omiin havaintoihin. Kertomuksen viivästyminen johtuu pääasiassa siitä, että monet jäsenvaltiot panivat direktiivin täytäntöön erittäin myöhään, itse asiassa liian myöhään.

Edellä mainitun julkilausuman viittausta "tekijyyteen" tulkitaan tässä kertomuksessa laajasti, toisin sanoen sen katsotaan käsittävän oikeuksien ensimmäistä omistusta koskevat kysymykset ja lakiin perustuvan oikeuksien siirtymisen. Siinä käsitellään myös omistusseuraantoa koskevia aiheita, jotka liittyvät läheisesti ensimmäistä omistusta koskevaan kysymykseen, kuten oikeuksien luovutusta koskevat säännöt ja direktiivin 92/100/ETY 4 artiklassa säädetty luovuttamaton oikeus korvaukseen, jonka tarkoituksena on taata, että tekijät pystyvät todella hyödyntämään direktiivillä säädettyä vuokrausoikeutta.

Ilmaisu "elokuvateos tai audiovisuaalinen teos" on tarkoitettu erittäin laaja-alaiseksi siten, että se kattaa teattereissa esitettävät elokuvat, yleisradio-organisaatioille valmistetut elokuvat, muut elokuvateokset, kuten videoelokuvat, ja äänelliset tai muut liikkuvat kuvat.

II. ELOKUVATEOKSEN TAI AUDIOVISUAALISEN TEOKSEN TEKIJÄKÄSITTEEN OSITTAISEN YHDENMUKAISTAMISEN TAUSTA YHTEISÖSSÄ

1. Yleiskatsaus

Kansallisissa laeissa on päädytty erilaisiin ratkaisuihin, joilla pyritään antamaan elokuvan tuottajille tehokkaat mahdollisuudet hyödyntää oikeuksia kaikkien niiden puolesta, jotka osallistuivat elokuvateoksen luomiseen. Ratkaisut perustuvat käytännön tarpeeseen antaa kyseiset oikeudet tuottajan käyttöön unohtamatta tekijänoikeussuojan perusperiaatteita. On löydettävä tasapaino elokuvan henkiseen luomiseen osallistuneiden luonnollisten henkilöiden oikeuksien ja etujen, ja toisaalta elokuvateosten ja audiovisuaalisten teosten hyödyntämistarpeen optimaalisen tyydyttämisen välillä.

Elokuvateosten hyödyntämisestä on keskusteltu myös kansainvälisellä tasolla. Kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamista koskevan Bernin yleissopimuksen Pariisin sopimuskirjan (24. heinäkuuta 1971) 14 a artiklan mukaan elokuvateosten tekijän määrittelemineen kuuluu sen maan kansalliselle lainsäädännölle, jossa suojaa haetaan. Yleissopimuksen 14 a artiklan 2 kohdan b alakohta sisältää oletussäännön, jonka mukaan elokuvateoksen tuottajan oletetaan päättävän käytännössä teoksen hyödyntämisestä. Teoksen pääohjaajaan ei kuitenkaan pakottavasti tarvitse soveltaa tätä olettamaa, jolloin asia jää sopimusvaltioiden kansallisen lainsäädännön varaan.

² Direktiivi 92/100/ETY, 19.11.1992, EYVL L 346, 27.11.1992, s. 61.

Eräät jäsenvaltiot antavat sen vuoksi tekijänoikeuden ensisijassa elokuvan tuottajalle tai sen luoneille siten, että oikeudet siirtyvät lain nojalla elokuvan tuottajalle luomishetkellä. Toiset valtiot, joiden lainsäädäntö on lähempänä tekijänoikeuden (*droit d'auteur*) perinnettä, saavuttavat saman tuloksen olettamalla oikeuksien siirtyvän tuottajalle, ellei toisin näytetä. Joissain jäsenvaltioissa taas tekijänoikeudet siirtyvät tuottajalle sopimuksen nojalla. Nämä ratkaisut eroavat toisistaan sekä periaatteessa että yksityiskohtien, kuten niiden tekijöiden ja oikeuksien osalta, joihin lakiin perustuvaa siirtymissääntöä sovelletaan. On vielä syytä todeta, että elokuvien hyödyntämiselle ja levitykselle on ominaista kansainvälisyys, minkä vuoksi oikeuksien sopimusperusteisella siirtymisellä on aina ollut tärkeä merkitys.

2. Tilanne ennen yhdenmukaistamista

Ennen direktiivin 92/100/ETY antamista **Irlanti, Luxemburg ja Yhdistynyt kuningaskunta** myönsivät elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen alkuperäiset omistusoikeudet ensisijassa ja ainoastaan teoksen tuottajalle. Kaikki muut jäsenvaltiot pitivät - eräin työntekijäasemassa olevia tekijöitä koskevin poikkeuksin - elokuvan pääohjaajaa yhtenä sen tekijöistä. Nämä kaksi kantaa lähenivät kuitenkin toisiaan siitä syystä, että eräissä jäsenvaltioissa oli käytössä hyödyntämisoikeuksien sopimukseen perustuva siirto-olettama ja toisissa jäsenvaltioissa *cessio legis* -ratkaisut (lakiin perustuva saamisoikeuden siirtyminen) elokuvatuottajien eduksi.

Tekijään liittyviä kysymyksiä käsiteltiin yhteisön tasolla ensimmäisen kerran Euroopan komission vihreässä kirjassa tekijänoikeudesta ja teknologian haasteesta³, jossa oli aiheena laittoman valmistuksen tehokas torjunta. Tässä vihreässä kirjassa komissio totesi, että elokuvia ja videotallenteita suojataan ilmeisesti kaikkialla elokuvateoksina tai audiovisuaalisina teoksina, mutta kysymys siitä, kenellä on yksinoikeudet tai kenen oletetaan voivan käyttää taloudellisia oikeuksia kaikkien niiden puolesta, jotka osallistuiivat teoksen luomiseen, on ratkaistu eri tavoin eri oikeusjärjestelmissä. Komissio havaitsi myös, että käytännössä niissäkin valtioissa, joissa tuottajille ei myönnetä oikeuksia automaattisesti, on usein päästy sopimusratkaisuihin, joilla laittoman valmistuksen torjumisessa tarvittavat oikeudet siirretään tuottajalle.

Komission alkuperäisessä ehdotuksessa direktiiviksi vuokraus- ja lainausoikeudesta ja tietyistä tekijänoikeuteen liittyvistä oikeuksista⁴ ei pyritty yhdenmukaistamaan elokuvateosten tekijäkäsittelyä. Ajatus siitä, että varmistetaan direktiivin tarkoitus tunnustaa ainakin elokuvan pääohjaaja sen tekijäksi, syntyi Euroopan parlamentin kulttuurivaliokunnassa, joka ehdotti paljolti tämänsuuntaista tarkistusta. Tarkistus hylättiin direktiiviehdotuksen käsittelystä vastaavassa lakiasian valiokunnassa, mutta hyväksyttiin lopulta enemmistäänin täysistunnossa. Komissio sisällytti tarkistuksen muutettuun ehdotukseensa⁵. Direktiivin 2 artiklan uusi 2 kohta aiheutti kiivasta väittelyä neuvostossa. Lopulta saavutettiin kompromissi, kun 13 artiklan 4 ja 5 kohdassa myönnettiin poikkeus kyseisen säännöksen ajallisesta soveltamisesta. Elokuvien kiistelty tekijäkysymys antoi lisäksi aiheen edellä mainitulle ja tämän kertomuksen pohjana olevalle yhteiselle julkilausumalle.

Euroopan parlamentin aloitteesta elokuvateoksen ja audiovisuaalisen teoksen tekijää koskeva säännös sisällytettiin direktiivin 92/100/ETY osalta saavutettua kompromissia mukaillen myös tiettyjen satelliitin välityksellä tapahtuvaan yleisradiointiin ja kaapeleitse tapahtuvaan

³ KOM (88)172 lopullinen.

⁴ KOM (90)586 lopullinen.

⁵ KOM (92)159 lopullinen.

edelleen lähettämiseen sovellettavien tekijänoikeutta sekä lähioikeuksia koskevien sääntöjen yhteensovittamisesta annettuun direktiiviin 93/83/ETY⁶. Euroopan parlamentti ehdotti vielä pitemmälle meneviä tarkistuksia tekijänoikeuden ja tiettyjen lähioikeuksien suojan voimassaoloajan yhdenmukaistamisesta annettuun direktiiviin 93/98/ETY⁷. Toimielinten lopulta hyväksymässä ratkaisussa pyrittiin antamaan yleisempi merkitys direktiivien 92/100/ETY ja 93/83/ETY kompromissin soveltamiselle.

III. ELOKUVATEOKSEN JA AUDIOVISUAALISEN TEOKSEN TEKIJÄNOIKEUDEN ENSIMMÄISTÄ OMISTUSTA KOSKEVA YHTEISÖN SÄÄNNÖSTÖ

1. Direktiivi 92/100/ETY

Vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä tekijänoikeuden lähioikeuksista annetun direktiivin 2 artiklan 2 kohdan mukaan elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen pääohjaajaa pidetään tässä direktiivissä sen tekijänä tai yhtenä sen tekijöistä. Jäsenvaltiot voivat säätää, että muita henkilöitä on pidettävä tekijäkumppaneina.

Kuten edellä jo todettiin, kansallisen lainsäädännön käytännölliset ja taloudelliset painotukset johtivat oikeuksien keskittämiseen tuottajalle, jonka katsottiin parhaiten selviytyvän teoksen taloudelliseen hyödyntämiseen liittyvästä haasteesta. Jäsenvaltioissa oli käytössä erilaisia menetelmiä. Joko oikeuksien omistus liitettiin alunperin elokuvan tuottajaan tai hyödyntämisoikeudet siirrettiin luonnollisilta henkilöiltä, jotka osallistuivat teoksen luomiseen (useimmissa järjestelmissä "tekijöiksi" katsotut), tuottajalle lakiin perustuvien siirtosääntöjen. Kyseisillä säännöillä saavutetaan sama tulos kuin niillä, joilla elokuvan tuottajat tunnustetaan alunperin tekijöiksi, koska alkuperäinen tai myöhempi oikeuksien omistus liitetään niissä muihin kuin kyseisen teoksen luoneisiin henkilöihin.

Direktiivissä oli siis myös käsiteltävä lakiin perustuvaa oikeuksien siirtymistä. Direktiivin 2 artiklan 6 kohdan mukaisesti, jossa viitataan saman artiklan 5 kohtaan, jäsenvaltiot voivat säätää, että tekijän oletetaan luovuttaneen vuokrausoikeutensa elokuvan tuottajalle, ellei sopimusehdoista muuta johdu, silloin kun tekijä solmii elokuvan tuottamista koskevan sopimuksen tuottajan kanssa, joko yksin tai yhdessä muiden tekijöiden kanssa. Tässä oletussäännön käyttömahdollisuudessa on huomioitava direktiivin 4 artikla, jossa todetaan, että vuokrausoikeutensa luovuttanut tekijä säilyttää luovuttamattoman oikeutensa korvaukseen.

Direktiivin säännöksillä ei yhdenmukaisteta elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen tekijäkäsittelyä kaikilta osin, sillä "tekijä" -määritelmä rajataan "tämän direktiivin" tarkoitukseen, mikä merkitsee tekijöiden kannalta ainoastaan vuokraus- ja lainausoikeuden yhdenmukaistamista. "Tekijä" -määritelmä selittää näin ollen ainoastaan sen, kenelle vuokraus- ja lainausoikeudet alunperin kuuluvat. Oikeuksien siirtymisen osalta direktiivin 2 artiklan 6 kohta antaa mahdollisuuden olettaa vuokrausoikeuden luovutuksen toteutuneen, mutta se ei sovellu tilanteeseen, jossa vuokrausoikeus kuuluu lain mukaan alunperin jollekulle muulle kuin tekijälle. Jäsenvaltioiden ei ole kuitenkaan pakko soveltaa 2 artiklan 2 kohdan ja 6 kohdan sääntöjä muihin oikeuksiin kuin vuokraus- ja lainausoikeuksiin.

⁶ Direktiivi 93/83/ETY, 27.9.1993, EYVL L 248, 6.10.1993, s. 15, ks. 1 artiklan 5 kohta.

⁷ Direktiivi 93/98/ETY, 29.10.1993, EYVL L 290, 24.11.1993, s. 9, ks. 2 artiklan 1 kohta.

2. Direktiivi 93/83/ETY

Tiettyjen satelliitin välityksellä tapahtuvaan yleisradiointiin ja kaapeleitse tapahtuvaan edelleen lähettämiseen sovellettavien tekijänoikeutta sekä lähioikeuksia koskevien sääntöjen yhteensovittamisesta annetun direktiivin mukaan jäsenvaltioiden on säädettävä tekijän yksinoikeudesta antaa lupa tekijänoikeuksilla suojattujen teosten satelliittivälitykseen yleisölle. Direktiivin 1 artiklan 5 kohtaan omaksuttiin direktiivin 92/100/ETY tarkoitukseen muotoiltu 2 artiklan 2 kohdan kompromissi. Näin elokuvateosten tai audiovisuaalisten teosten tekijäkäsitteen osittainen yhdenmukaistaminen ulotettiin koskemaan paitsi vuokraus- ja lainausoikeuksia myös satelliittivälitystä yleisölle.

Direktiivi ei sisällä satelliittivälitteisten yleisölähetysoikeuksien osalta sellaisia nimenomaisia säännöksiä kuin direktiivin 92/100/ETY 2 artiklan 5 ja 6 kohdan sisältämät säännökset vuokrausoikeuden luovutusolettamasta.

3. Direktiivi 93/98/ETY

Tekijänoikeuden ja tiettyjen lähioikeuksien suojan voimassaoloajan yhdenmukaistamisesta annetun direktiivin 2 artiklan 1 kohdassa säädetään ensimmäisen kerran yleisesti, että elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen pääohjaajaa pidetään sen tekijänä tai yhtenä sen tekijöistä (toisin sanoen rajaamatta mainittua määritelmää ilmaisulla "tässä direktiivissä").

Direktiivin 93/98/ETY johdanto-osan 4 kappaleessa säädetään hyödyntämisoikeuksien luovutusolettamaa koskevien sääntöjen hyväksyttävyyden osalta, että tämän direktiivin säännökset eivät rajoita Bernin yleissopimuksen 14 a artiklan 2 kohdan b, c ja d alakohdan sekä 3 kohdan soveltamista jäsenvaltioissa, mikä jättää sopimuspuolille periaatteessa jonkin verran pelivaraa, kuten edellä todettiin.

Direktiivin 93/98/ETY 2 artiklan 2 kohdassa säädetään lisäksi sama lähtökohta suojan voimassaoloajan laskemiselle koko yhteisön alueella. Kun 1 artiklan 2 kohdassa mainittu teosten yhteistä tekijänoikeutta koskeva yleissääntö perustuu kansallisiin määräyksiin eikä siten olisi varmistanut riittävää yhdenmukaisuutta elokuvateosten tai audiovisuaalisten teosten kannalta, 2 artiklan 2 kohdassa säädetään, että elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen suojan voimassaoloaika päättyy 70 vuoden kuluttua seuraavista henkilöistä viimeisenä elossa olleen kuolemasta, riippumatta siitä, onko nämä henkilöt nimetty tekijäkumppaneiksi: pääohjaaja, käsikirjoittaja, vuoropuhelun kirjoittaja ja nimenomaan kyseistä elokuvateosta tai audiovisuaalista teosta varten luodun musiikin säveltäjä. Tämä säännös tarkoittaa, että jäsenvaltioiden on suoja-aikaa laskiessaan otettava huomioon ainoastaan direktiivissä mainitut osallistujat huolimatta siitä, kenelle elokuvan tekijänoikeudet saattaisivat kuulua kansallisella tasolla.

4. Pöytäkirja

Direktiivillä 93/98/ETY on konsolidoitu direktiivien 92/100/ETY ja 93/83/ETY säännökset mieltämällä elokuvateos tai audiovisuaalinen teos yhteisteokseksi, jonka yhtenä tekijänä pidettävä pääohjaaja nauttii vastaavaa tekijänoikeussuojaa. Tätä tekijäkäsitteen osittaista yhdenmukaistamista rajasi jonkin verran se, että ennen tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa annetun direktiivin 2001/29/EY⁸ (jolla otetaan käyttöön yhdenmukaistettu oikeus valmistaa kappaleita, yhdenmukaistettu oikeus välittää yleisölle teoksia ja siihen sisältyvä oikeus saattaa aineisto

⁸ Direktiivi 2001/29/EY, 22.6.2001, EYVL L 167, 22.6.2001, s. 10.

yleisön saataviin sekä tekijöiden yhdenmukaistettu oikeus sallia tai kieltää teosten levitys) antamista vain joitakin elokuvan tekijöiden yksinoikeuksia oli yhdenmukaistettu yhteisön tasolla. Jälkimmäisessä direktiivissä ei säädetä yhdenmukaistettujen oikeuksien luovutusolettamasta, kun taas Bernin yleissopimuksen 14 a artiklan 2 ja 3 kohtaa voidaan pitää perusteena, jonka nojalla voidaan sallia toisistaan poikkeavat oikeuksien ensimmäistä omistusta ja oikeuksien luovutusolettamaa koskevat kansalliset määräykset myös tällä direktiivillä yhdenmukaistettujen oikeuksien suhteen.

IV. KATSAUS JÄSENVALTIOIDEN TOTEUTTAMAAN TÄYTÄNTÖÖNPANOON

1. Tekijän aseman sääntely jäsenvaltioissa

Eräät jäsenvaltiot eivät pitäneet tarpeellisena antaa täytäntöönpanosäädöksiä, joilla velvoitettaisiin pitämään pääohjaajaa tekijänä, koska ne katsoivat lainsäädäntönsä jo täyttävän mainitun velvoitteen. Toisaalta silloin kun täytäntöönpanosäädöksiä tarvittiin, jäsenvaltiot hyväksyivät lakeja ilmeisen eri tahtiin huolimatta täytäntöönpanolle direktiivissä asetetusta määräajasta. Kaikki jäsenvaltiot ovat kuitenkin vähitellen joko muuttaneet lakejaan velvoitetta vastaaviksi tai ilmoittaneet, että laki oli säädetyn velvoitteen mukainen jo ennen direktiivin 92/100/ETY antamista.

Irlannin ja Yhdistyneen kuningaskunnan laissa elokuvan tuottajaa pidetään edelleenkin elokuvateoksen tekijänä. Ennen direktiivin 92/100/ETY antamista tuottaja nautti mainituissa jäsenvaltioissa yksin tekijänoikeussuojaa. Tuottajaa pidettiin ja pidetään edelleenkin elokuvan luoneena henkilönä, koska hän vastaa elokuvanteon edellyttämistä järjestelyistä, erityisesti taloudellisessa mielessä. Irlanti ja Yhdistynyt kuningaskunta ovat sittemmin nimenomaan lisänneet pääohjaajan suojan oikeutetuksi tekijäksi. **Luxemburgissa** on aivan sama tilanne. Tuottajaa ja pääohjaajaa pidetään tekijänoikeuden ensimmäisinä omistajina.

Espanja, Italia ja Portugali määrittelevät täsmällisesti elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen tekijät liittämättä tekijän asemaa elokuvan tuottajaan. Tekijöiksi katsotaan ohjaaja, kirjallisten pohjateosten tekijät (teksti, käsikirjoitus, vuoropuhelut, sovitus) ja elokuvamusiikin tekijät. Näin ollen muita erikseen mainitsemattomia henkilöitä, jotka ovat antaneet luovan panoksensa elokuvan tekoon, ei pidetä tekijäkumppaneina, millä saavutetaan hyvä oikeusvarmuus. **Kreikka** antaa elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen tekijän aseman ainoastaan pääohjaajalle. Tekijöillä, jotka osallistuivat elokuvan luomiseen ja joiden panosta voidaan erikseen hyödyntää, on kuitenkin yleensä oikeudet omaan panokseensa.

Saksassa, Itävallassa, Alankomaissa, Tanskassa, Suomessa, Ruotsissa, Belgiassa ja Ranskassa lain nykyinen sanamuoto ei anna tarkkaa vastausta kysymykseen, ketä on pidettävä teoksen tekijänä. Näissä maissa tekijän asema annetaan niille luonnollisille henkilöille, joiden luovuus myötävaikuttaa elokuvan henkiseen luomiseen.

Saksa ja Itävalta antavat elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen tekijän aseman periaatteessa ainoastaan tekijöille, jotka osallistuivat elokuvan luomiseen ja joiden yksilöllistä luovaa panosta ei voi erikseen hyödyntää. Tämä koskee yleensä pääohjaajaa, mutta kuvaajaa, editoijaa, äänittäjää ja muita henkilöitä voidaan myös pitää elokuvan tekijöinä edellyttäen, että heidän osuutensa täyttävät kussakin yksittäisessä tapauksessa alkuperäisyyttä koskevat vaatimukset. Myös Alankomaat liittää tekijänoikeuden alkuperäisen omistuksen luonnollisiin henkilöihin, jotka ovat antaneet teokselle luovan panoksensa. Vallitsevan näkemyksen mukaan tämä pitää sisällään pääohjaajan.

Tanskassa, Suomessa ja Ruotsissa ei ole varsinaisesti määräystä, joka koskisi elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen tekijän määrittelyä. Ne liittävät tekijyyden tekijää koskevien yleissääntöjen nojalla henkilöihin, joiden luova panos on ratkaiseva koko teoksen syntymiselle, huolimatta siitä, voidaanko heidän yksilöllisiä osuuksiaan hyödyntää erikseen. Näihin henkilöihin luetaan tavallisesti ainakin pääohjaaja ja käsikirjoittaja. Muita henkilöitä, kuten elokuvamusiikin säveltäjiä, voidaan myös pitää teoksen tekijöinä edellyttäen, että heidän panoksensa täyttävät kussakin yksittäisessä tapauksessa alkuperäisyyttä koskevat vaatimukset ja että panoksilla on ratkaiseva merkitys koko teoksen syntymiselle.

Belgia ja Ranska yhdistävät elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen tekijää koskevan yleissääntöön luetteloon henkilöistä, joiden oletetaan täyttävän tekijälle asetetut vaatimukset. Ne liittävät tekijyyden henkilöihin, jotka osallistuivat elokuvan luomiseen ja joiden yksilölliset luovat panokset eivät ole erikseen hyödynnettävissä, sellaisten nimenomaan elokuvaa varten luotujen teosten tekijöihin, jotka ovat hyödynnettävissä elokuvasta erillisinä, ja olemassa olevien teosten tekijöihin. Elokuvan tekijäkumppaneiksi oletettujen henkilöiden luettelo on rajattu eikä kata avustavassa tai toissijaisasemassa olevia tekijöitä.

2. Oikeuksien siirtymistä koskeva sääntely jäsenvaltioissa

Kuten edellä kerrotusta ilmenee, tietyn elokuvateoksen tekijäjoukko voi olla sangen huomattava. Elokuvien hyödyntämiseen tähtäävien käytännön keinojen varmistamiseksi jäsenvaltiot voivatkin säätää määräyksiä siitä, miten elokuvateosten ja niiden pohjateosten oikeudet siirretään tuottajalle. Oikeuksien alkuperäisestä omistuksesta voidaan myös säätää työsuhteessa valmistettuja teoksia koskevilla määräyksillä. Määräykset vaihtelevat huomattavasti jäsenvaltioiden välillä sovelletun menetelmän (*cessio legis*, sopimukseen perustuvat, kumottavissa olevat oletussäännöt, Bernin yleissopimuksen 14 a artiklan mukainen laillistettu tekijäolettama, työsuhteeseen perustuva oikeuksien siirtyminen) ja kattavuuden osalta.

Esimerkiksi **Itävallan** ja **Italian** soveltama ratkaisu on *cessio legis* -ratkaisu, jonka mukaan alkuperäinen tekijänoikeus kuuluu elokuvan luoneille henkilöille, mutta tietyt taloudelliseen hyödyntämiseen liittyvät oikeudet siirtyvät elokuvan tuottajalle luomishetkellä lain vaikutuksesta. **Belgia, Saksa, Kreikka, Espanja, Ranska, Luxemburg, Alankomaat, Portugali, Tanska, Suomi ja Ruotsi** soveltavat kumottavissa olevaa oletussääntöä oikeuksien siirtymisestä. Olettama perustuu – olemassa olevien teosten osalta – audiovisuaalisen muuntamisen sallivaan sopimukseen ja itse elokuvan ja muiden pohjateosten osalta tekijöiden ja elokuvan tuottajien välisiin, elokuvan tuottamista koskeviin sopimuksiin. Näyttää siltä, että useimmissa lainsäädännöissä sopimus, jolla tekijä sitoutuu osallistumaan elokuvantekoon, riittää synnyttämään olettaman, jolloin ei tarvittaisi oikeuksien luovuttamista koskevia nimenomaisia sopimusmääräyksiä.

Irlanti ja Yhdistynyt kuningaskunta mieltävät tuottajan elokuvan ensisijaiseksi tekijäksi. Näiden maiden kansallisessa laissa pääohjaaja tunnustetaan kuitenkin tekijäkumppaniksi. Kysymys siitä, miten tekijänoikeus jakaantuu tuottajan ja pääohjaajan kesken, näyttää ratkaistun sopimusvapauden piiriin kuuluvien osapuolten välisin järjestelyin. Irlannin ja Yhdistyneen kuningaskunnan säätämiä siirtomääräyksiä sovelletaan ainoastaan pohjateosten tekijöiden vuokrausoikeuksiin.

On kuitenkin korostettava, että eräät jäsenvaltiot säätävät myös, että kun työntekijä on valmistanut elokuvateoksen työsuhteensa aikana, hänen työnantajansa on tekijänoikeuksien ensimmäinen omistaja, ellei asiasta ole toisin sovittu. Tilanne on tämä ainakin Irlannissa, Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Alankomaissa. Nämä työsuhteen aikana valmistettuja

teoksia koskevat säännöt näyttävät sulkevan pois pääohjaajan oikeudet teokseen, mikäli pääohjaaja on työntekijäasemassa. Komissio aikoo tutkia, miten työntekijöiden omistajuutta koskevat säännöt vastaavat direktiivin pakottavia säännöksiä elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen tekijyydestä ja luovuttamattomasta oikeudesta korvaukseen.

Jäsenvaltioiden laissa soveltamisalaa koskevat kysymykset on ratkaistu eri tavoin. Tarkemmin sanottuna **Belgia, Saksa, Kreikka, Italia, Luxemburg, Alankomaat, Portugali** ja **Itävalta** näyttävät rajaavan oikeuksien siirtymistä koskevat sääntönsä - enemmän tai vähemmän selkeästi - audiovisuaalisiin hyödyntämismuotoihin ja sulkevan siten siirtosäännösten soveltamisalan ulkopuolelle muut kuin audiovisuaaliset kaupallisoikeudet ja muut johdetut oikeudet, teatteriesitysoikeudet ja graafiset paino-oikeudet. **Espanja** ja **Ranska** sulkevat selkeästi teatteriesitysoikeudet ja graafiset paino-oikeudet siirtosääntöjensä soveltamisalan ulkopuolelle. **Tanska, Ruotsi** ja **Suomi** ovat säätäneet oletussäännöstä, jonka nojalla tarpeelliset hyödyntämisoikeudet siirtyvät tuottajalle.

Useista sisältöeroista huolimatta oikeuksien siirtymistä koskevilla lain oletussäännöillä näyttää olevan yksi yhteinen piirre. Ne kattavat yleensä melkein kaikki, jotka ovat panoksellaan myötävaikuttaneet elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen syntymiseen, lukuun ottamatta musiikkiteosten tekijöitä. Musiikkiteosten tekijöiden jättämistä oletussääntöjen ulkopuolelle voidaan selittää sillä, että musiikkialan esitysoikeuksia hallinnoidaan kansainvälisesti vakiintuneen yhteisvalvontajärjestelmän avulla.

V. YHDENMUKAISTAMISEN VAIKUTUS

Käsitys siitä, että audiovisuaalisen tai elokuvateoksen pääohjaajaa on pidettävä tekijänä tai yhtenä teoksen tekijöistä, muodostui hyväksyttäessä direktiivi 92/100/EY. Tämä on selvästi vahvistanut pääohjaajan asemaa sitä mukaa kuin jäsenvaltiot ovat muuttaneet lainsäädäntöään direktiivin mukaiseksi. Sopimusjärjestelyjen merkitys uuden säännön vaikutusten tasapainottajana on samanaikaisesti kasvanut. Elokuvan tuotantoa koskevia sopimuksia on mukautettu muutetun lainsäädännön huomioon ottamiseksi ja uuden perustan rakentamiseksi elokuvien hyödyntämistä varten. Toisin kuin ennen direktiivin 92/100/EY antamista pelättiin, yhdenmukaistaminen ei ole aiheuttanut käytännön vaikeuksia.

Tekijäkäsitteen osittaisen yhdenmukaistamisen vaikutusta rajoitti hieman se, että ennen tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa annetun direktiivin 2001/29/EY hyväksymistä oli yhteisön tasolla yhdenmukaistettu vain eräitä elokuvan tekijöiden yksinoikeuksia. Tästä huolimatta ne jäsenvaltiot (Irlanti, Luxemburg ja Yhdistynyt kuningaskunta), joiden oli muutettava lainsäädäntöään, antoivat pääohjaajille kaikki tekijänoikeudet, ei siis ainoastaan vuokraus- ja lainausoikeuksia tai oikeuksia satelliittivälitykseen yleisölle.

Lopuksi on korostettava, että elokuvateosten tekijäkäsitteen yhdenmukaistamiseksi Euroopan tasolla toteutetut eri vaiheet eivät ole täysin muuttaneet perustilannetta. Yksityiskohdissa on vielä eroja sen suhteen, ketä elokuvan tekoon osallistuneiden henkilöiden joukosta pidetään sen tekijänä.

VI. YHTEISÖN JATKOTOIMIEN TARVE

1. Toisistaan poikkeavat oikeuksien ensimmäistä omistusta koskevat säännöt sisämarkkinoilla

Vaikka direktiiveissä säädetään, että audiovisuaalisen teoksen pääohjaajalle olisi annettava tekijän asema, niissä ei velvoiteta muihin audiovisuaalisten teosten tekijyyttä koskeviin muutoksiin. Direktiiveihin sisältyvillä oikeuksien luovutusolettamaa koskevilla säännöillä on hyvin kapea soveltamisala. Eri jäsenvaltioiden välillä on edelleen eroja sen suhteen, ketä voidaan pitää tekijänä tai elokuva-oikeuksien ensimmäisenä omistajana. Huomattavista eroista ei kuitenkaan näytä olevan suurtakaan haittaa käytännössä. Audiovisuaalisten teosten oikeuksia koskevat erilaiset kansalliset omistusratkaisut hoidettiin sopimusratkaisuin eivätkä ne näytä luoneen kaupan esteitä, jotka haittaisivat oikeuksien tehokasta hyödyntämistä eri jäsenvaltioissa.

2. Tekijänoikeutta koskevan kansallisen sopimusoikeuden pakottavien määräysten, joita ei ole yhdenmukaistettu, vaikutus elokuvien kansainväliseen hyödyntämiseen

Sopimusvapautta ei voi käyttää rajattomasti keinona ratkaista toisistaan poikkeavien tekijänoikeussäädösten aiheuttamia ongelmia. Perinteisesti tekijänoikeutta koskevan kansallisen sopimusoikeuden tekijöiden etua suojaavat pakottavat määräykset eroavat käyttäjien etua suojaavista määräyksistä, minkä tarkoituksena on useimmissa tapauksissa suojata heikompaa sopijapuolta. Näillä sopimusvapautta rajoittavilla määräyksillä voi olla vaikutusta tuottajien kykyyn hankkia elokuvien kansainväliseen hyödyntämiseen tarvittavat oikeudet. On mahdollista, että kyseiset kansalliset määräykset voivat johtaa vaikeuksiin sisämarkkinoilla, ellei niitä yhdenmukaisteta. Mikäli sopimusjärjestelyt pysyvät ensisijaisena keinona hyödyntää elokuvateoksia ja audiovisuaalisia teoksia sisämarkkinoilla, tekijänoikeussopimuksia koskevien kansallisten määräysten on oltava jatkuvan tarkastelun kohteena.

3. Henkistä omaisuutta koskeviin sopimuksiin sovellettujen ehtojen mahdollinen vaikutus sisämarkkinoihin

Kysymys tekijyydestä liittyy läheisesti oikeuksien hallintaa koskevaan kysymykseen, ja se ansaitseekin lisätarkastelua tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista tietoyhteiskunnassa vuonna 1996 annetun komission tiedonannon⁹ seurannassa.

Mainitussa tiedonannossa komissio sitoutui jatkamaan oikeuksien hallintaa koskevan kysymyksen tarkastelua markkinakehityksen ja erityisesti tietoyhteiskunnan kannalta. Euroopan komission heinäkuussa 2000 Strasbourgissa järjestämän henkisen omaisuuden hallintaa ja laillistettua käyttöä koskevan kansainvälisen konferenssin tulokset vahvistivat, että markkinat mukauttavat jatkuvana prosessina lupajärjestelmiä uuden toimintaympäristön tarpeisiin. Henkisen omaisuuden hyödyntämistä koskevien sopimusoikeudellisten näkökohtien tarkastelu on siis edelleen tärkeä tehtävä. Tulevat analyysit, jotka koskevat oikeuksien hallintaa Euroopassa, on keskitettävä yhteisvalvontaa koskevien kysymysten ohella tekijän- ja lähioikeuksien erilaisiin käyttömuotoihin, tekijänoikeutta säätelevään sopimusoikeuteen ja niiden rajoitusten mahdollisiin vaikutuksiin, joita ei ole yhdenmukaistettu ja jotka on asetettu tekijänoikeuteen perustuvien tavaroiden ja palvelujen

⁹ KOM (96)568 lopullinen, 20.11.1996.

liikkuvuutta sisämarkkinoilla säätelevälle sopimusvapaudelle, mutta myös oikeuksien omistussääntöihin ja merkitykseen, joka niillä on oikeuksien luovutukselle ja tavaroiden sekä palvelujen jakelulle.

Yksi tietoyhteiskunnan aikaansaannos on suojattujen teosten ja palvelujen lisääntynyt rajatylittävä hyödyntäminen, mihin liittyen komissio on ryhtynyt tutkimaan yksityiskohdittain henkistä omaisuutta koskeviin sopimuksiin jäsenvaltioissa sovellettavia ehtoja. Tutkimuksen tarkoituksena on arvioida kansallisen lain erojen mahdollista vaikutusta sisämarkkinoihin. Tutkimuksen olisi katettava myös direktiivin 92/100/ETY 4 artiklassa säännellyn luovuttamattoman korvauksen saamisoikeuden hallinnasta annetut erilaiset kansalliset säännöt.

Elokuvien hyödyntämistä varten saadut oikeudet voidaan sopimusjärjestelyin keskittää elokuvan tuottajille tavalla, joka vastaa tekijän- ja lähioikeuksien peruseriaatteita. Mainittuja järjestelyjä voidaan siten käyttää elokuvateosten ja audiovisuaalisten teosten tehokkaana levityskeinona sisämarkkinoilla.

VII. PÄÄTELMÄ

Kuten tämä kertomus osoittaa, tekijäkäsitteen osittainen yhdenmukaistaminen on vahvistanut elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen pääohjaajan asemaa yhtenä elokuvan tekijöistä. Yhteisön säädökset eivät ole kuitenkaan johtaneet mainittuihin teoksiin liittyvien oikeuksien ensimmäisen omistuksen täydelliseen yhdenmukaistamiseen.

Toisin kuin ennen direktiivin 92/100/ETY antamista pelättiin, ei ole näyttöä siitä, että alkuperäisen tekijyyden liittämistä elokuvan pääohjaajaan olisi aiheutunut vaikeuksia elokuvien hyödyntämiselle tai levitykselle tai teosten laittoman valmistuksen ja muun luvattoman käytön tehokkaalle torjumiselle. Vaikka direktiivin hyväksymisen aikoihin väitettiin, että mainittu säännös johtaisi lisääntyviin hankaluuksiin oikeuksien hallinnoinnissa, asianmukaiset hyödyntämisoikeudet siirtyvät käytännössä tuottajalle lain vaikutuksesta tai sopimusjärjestelyin. Tuottajan ja muiden oikeudenhaltijoiden väliset suhteet määritellään sopimusvapauden rajoissa elokuvan tuottamista koskevissa sopimuksissa. Myös jäsenvaltioiden lainsäädännön eroista mahdollisesti johtuvia vaikeuksia tasoitetaan sopimusjärjestelyin.

Elokuvateosten ja audiovisuaalisten teosten tehokas hallinnointi on tullut yhä monimutkaisemmaksi, kun mainittujen teosten hyödyntämiskanavien lukumäärä moninkertaistuu tietotekniikan kehittyessä. Jotta sopimusjärjestelyjen asema voitaisiin säilyttää sopivana ja tehokkaana elokuvateosten ja audiovisuaalisten teosten levitys- ja hyödyntämiskeinona sisämarkkinoilla, sopimusjärjestelyjen ja -ehtojen, joita niihin sovelletaan kansallisen lain mukaisesti, on oltava jatkuvan tarkastelun kohteena. Komissio jatkaa oikeuksien ensimmäistä omistusta ja oikeuksien siirtymiskysymyksen tutkimista ja niiden aiheiden tarkastelua, jotka liittyvät yleensä oikeuksien hallintaan, sekä näiden alojen tulevan kehityksen analysointia.